

บทที่ 6

แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน

เมื่อเริ่มต้นสหัฐวรรษใหม่สหประชาชาติ กำหนดเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพชีวิต ประชากรและการพัฒนาด้านอื่นๆ รวม 8 ด้าน ได้แก่ การขจัดความยากจนและหิวโหย, การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึง, ส่งเสริมความเท่าเทียมกันระหว่างหญิงและชาย และการให้อำนาจกับผู้หญิง, การลดอัตราการเสียชีวิตของเด็กเล็ก, บำรุงสุขภาพของหญิงมีครรภ์, การต่อสู้กับ HIV/AIDS มาลาเรียและโรคภัยอื่นๆ, การมีสภาพแวดล้อมที่ดีอย่างยั่งยืน และการเป็นหุ้นส่วนการพัฒนาในระดับโลกประกอบด้วยการพัฒนาในหลายด้าน อาทิ การพัฒนาการค้าด้วยระบบเปิดตามหลักธรรมาภิบาล ความร่วมมือกับบริษัทฯ เพื่อให้ประเทศกำลังพัฒนาสามารถจัดหาที่สำคัญได้ทั่วถึง และความร่วมมือกับภาคเอกชนในการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้

ผู้นำประเทศภาคีสมาชิกสหประชาชาติส่วนใหญ่ เชื่อมั่นว่าด้วยศักยภาพของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร จะเอื้ออำนวยให้เกิดสังคมข่าวสารที่มีประชากรเป็นศูนย์กลาง (People-Centered) ทุกคนสามารถสร้างสรรค์, เข้าถึง, ใช้ประโยชน์ ตลอดจนแลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้ได้ สังคมนี้จะสามารถทำให้ปัจเจกบุคคล ชุมชน และประชากรบรรลุเป้าหมายเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน มีการปรับปรุงคุณภาพชีวิต ตามวัตถุประสงค์และหลักการแห่งกฎบัตรสหประชาชาติ และปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ในพื้นที่ชนบทห่างไกลด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร หลายประเทศที่พัฒนาแล้วและกำลังพัฒนานิยมจัดตั้งขึ้นในโรงเรียน วัด ที่ทำการหมู่บ้าน และศูนย์ชุมชน เพื่อให้ประชากรส่วนใหญ่ได้ใช้ประโยชน์อย่างทั่วถึง และคุ้มค่าการลงทุนที่รัฐบาลลงทุนไว้ แต่อย่างไรก็ดี การลงทุนในบางประเทศเกิดจากความช่วยเหลือร่วมมือของภาคเอกชนและประชาสังคม มีการเรียนรู้การบริหารจัดการด้านการเงิน ด้านข้อมูล และเทคโนโลยี เพื่อให้สังคมข่าวสารมีชีวิตและยั่งยืนและนำไปสู่การพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน

จากที่กล่าวไปแล้วข้างต้น แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์นี้ได้รับการเห็นด้วยและยอมรับจากประเทศภาคีสมาชิกสหประชาชาติ ในการนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ในชุมชนชนบทห่างไกล เพื่อให้สามารถพัฒนา

คุณภาพชีวิตของชุมชนได้ การศึกษาวิจัยเรื่องวัฒนธรรมการเรียนรู้ของชุมชนกับอิทธิพลของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร โดยมีชุมชนบ้านสามขา จังหวัดลำปางเป็นกรณีศึกษา ผู้วิจัยนำบทเรียนของชุมชนบ้านสามขามาเสนอแนะเป็นแนวทางในการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนซึ่งสามารถอธิบายได้ 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. นโยบายรัฐสู่ชุมชน
2. การนำร่องการพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง
3. เครือข่ายสารสนเทศชุมชนและภูมิปัญญา

1. นโยบายรัฐสู่ชุมชน

แผนแม่บทเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของประเทศไทยได้กำหนดยุทธศาสตร์ 7 ด้าน ซึ่งรัฐ เอกชน และประชาชนจะมีพันธกิจร่วมกันในการดำเนินการให้เป็นไปตามแผนในช่วง พ.ศ. 2545 – 2549 เพื่อนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาใช้ประโยชน์เพื่อสร้างศักยภาพในการพึ่งพาอาศัยตนเอง และเพื่อสามารถแข่งขันในโลกสากลได้ นอกจากนั้นยังเป็นการสร้างภูมิปัญญาและการเรียนรู้ อันนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของประชาชนไทยโดยทั่วกัน ยุทธศาสตร์ทั้ง 7 ด้าน (คณะกรรมการเทคโนโลยีสารสนเทศแห่งชาติ, ไอที ปรวิทัศน์, ปีที่ 10 ฉบับที่ 9, กันยายน 2545) ได้แก่

- ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาอุตสาหกรรม ICT เพื่อให้เป็นผู้นำในภูมิภาค
- ยุทธศาสตร์ที่ 2 การใช้ ICT เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนไทยและสังคมไทย
- ยุทธศาสตร์ที่ 3 การปฏิรูปและสร้างศักยภาพการวิจัยและพัฒนา ICT
- ยุทธศาสตร์ที่ 4 การยกระดับศักยภาพพื้นฐานของสังคมไทยเพื่อการแข่งขันในอนาคต
- ยุทธศาสตร์ที่ 5 การพัฒนาศักยภาพของผู้ประกอบการ เพื่อมุ่งขยายตลาดต่างประเทศ
- ยุทธศาสตร์ที่ 6 การส่งเสริมผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ใช้ ICT
- ยุทธศาสตร์ที่ 7 การนำ ICT มาใช้ประโยชน์ในการบริหารและการให้บริการภาครัฐ

จากยุทธศาสตร์ที่ 2 ของแผนแม่บทเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของประเทศไทย ว่าด้วยการใช้ ICT เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนไทยและสังคมไทยนั้น ทำให้เกิดโครงการต่างๆ ของภาครัฐ เช่น โครงการ 1 วัด 1 ศูนย์การเรียนรู้ (OTEC) และโครงการเน็ตบู้กร้อยเหรียญสำหรับ

นักเรียน เป็นต้น เพื่อพัฒนาและเตรียมความพร้อมด้านทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้อย่างเต็มที่ ในการที่จะรองรับการเปลี่ยนแปลงเป็นเศรษฐกิจและสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้และส่งผลสู่การพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมการเรียนรู้ที่มีศักยภาพ

อย่างไรก็ตามการพัฒนาและเตรียมพร้อมด้านทรัพยากรมนุษย์ให้สามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารนั้น แน่แน่นอนว่าจะต้องมีการลงทุนด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร พร้อมกับบุคลากรถ่ายทอดความรู้พื้นฐานให้กับชุมชน ซึ่งข้อมูลจากกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยในปีพ.ศ. 2545 จำนวนหมู่บ้านในประเทศไทยทั้ง 76 จังหวัด มีถึง 67, 941 หมู่บ้าน ซึ่งการลงทุนด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารนั้นอาจไม่เป็นปัญหาเท่ากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ภาคเอกชน และประชาชนต้องให้ความร่วมมือกับภาครัฐ เพื่อให้มีคุณภาพและยั่งยืน

2. การนำร่องการพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง

ขณะที่โครงการต่างๆ ของภาครัฐในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้สามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้กำลังดำเนินไปนั้น ความร่วมมือของทั้งภาครัฐ เอกชนและประชาชนได้เกิดขึ้น ณ ชุมชนชนบทห่างไกลอย่าง ชุมชนบ้านสามขา ซึ่งปัจจุบันชุมชนบ้านสามขาเป็นชุมชนเข้มแข็งตัวอย่างในการนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน ประสบการณ์การเรียนรู้ของชุมชนบ้านสามขาสามารถอธิบายได้ 5 ชั้น ดังนี้

1. การเรียนรู้ด้วยตนเอง
2. ใฝ่รู้และกล้าปฏิบัติ
3. คัดกรองความรู้ด้วยปัญญา
4. ฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง
5. คลังข้อมูลชุมชน

1) การเรียนรู้ด้วยตนเอง

ชุมชนบ้านสามขาประสบกับปัญหาของชุมชนที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน ซึ่งจากการประชุมเพื่อร่วมกันแก้ไข อีกทั้งความพยายามมากมายทำให้ชุมชนตระหนักว่าการจะแก้ปัญหาได้นั้น ชุมชนจะต้องมีความรู้เสียก่อน เกิดเป็นความอยากรู้เพื่อจะหาวิธีแก้ปัญหาของชุมชน ซึ่งการเรียนรู้ของชุมชนจะเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน ก็ต่อเมื่อเป็นความรู้ที่เกิดจากความอยากรู้ของชุมชนเอง ความอยากรู้ของชุมชนจะเป็นแรงผลักดันที่นำไปสู่การแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เพื่อตอบสนองความต้องการ ในพื้นที่ชนบทห่างไกลอย่างชุมชนบ้านสามขานั้น โอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและความรู้ต่างๆ ลำบากและยากมาก การเดินทางไกลจากหมู่บ้านเข้าสู่ตัวเมือง หรือเดินทางไปศึกษาดูงานสถานที่ต่างๆ นั้น จะต้องเสียทั้งเวลา ค่าใช้จ่ายและเสี่ยงอันตรายจากการเดินทาง

“จะเข้าเมืองทีก็ลำบาก ยิ่งเมื่อก่อนต้องเดินผ่านป่าข้ามเขาไป ใช้เวลามาก ไปไหนก็ต้องไปกันเป็นกลุ่ม เดี่ยวนี้มีถนนแล้วก็จริง แต่บ้านเราก็งงไกลมาก”

(ศรีนวล วงศ์ตระกูล. สัมภาษณ์, 21 กรกฎาคม 2548)

ชุมชนบ้านสามขาจึงจำเป็นต้องหาวิธีการแสวงหาความรู้เพื่อนำมาแก้ปัญหาชุมชนให้ได้ และจากการที่ผู้นำชุมชนบ้านสามขาได้มีโอกาสสัมผัสเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อชุมชน ประกอบกับชุมชนได้รับความช่วยเหลือจากพันธมิตรทำให้ชุมชนบ้านสามขาเป็นโครงการนำร่อง ในการจัดตั้งชมรมการเรียนรู้โดยเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารขึ้นที่โรงเรียน เพื่อให้สามารถได้ใช้ประโยชน์และเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้ตลอดเวลา นับเป็นการเปิดโอกาสแห่งการเรียนรู้สู่ชุมชนเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารจะเป็นเครื่องมือสำคัญที่ชุมชนสามารถใช้ในการหาข้อมูลข่าวสาร ความรู้ต่างๆ ตอบสนองความต้องการได้สะดวกและรวดเร็ว

2) ใฝ่รู้และกล้าปฏิบัติ

เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นนวัตกรรมใหม่ที่ชุมชนไม่คุ้นเคย แต่ด้วยความต้องการที่จะแก้ปัญหาของชุมชน ทำให้ชุมชนบ้านสามขากล้าเสี่ยง กล้าลองที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ แต่อย่างไรก็ดี การที่จะสามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารให้เกิดประโยชน์สูงสุดและตอบสนองความต้องการของชุมชนได้นั้น นอกจากชุมชนจะต้องมีความอยากรู้เรียนรู้ด้วยตนเองแล้ว สิ่งสำคัญที่จะทำให้เกิดการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนได้นั้น คือ ชุมชนจะต้องได้รับความรู้

พื้นฐานในการใช้งานและฝึกฝนให้เกิดความชำนาญด้วย ซึ่งเมื่อเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเข้ามาสู่ชุมชนบ้านสามขา เด็ก เยาวชนและครูของชุมชนบ้านสามขาได้มีโอกาสเข้าค่ายคอมพิวเตอร์เพื่อเรียนรู้ทักษะการใช้งานคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตพื้นฐาน

“เราโชคดีที่ผู้ใหญ่หลายท่านเมตตาและเสียสละมาช่วยบ้านสามขา ทุกอย่างที่ท่านเหล่านี้มอบให้กับชุมชนคือความรู้ ท่านนำคอมพิวเตอร์มาให้ เอาดาวเทียมมาให้เพื่อให้ต่อกินเทอร์เน็ตได้ แล้วยังส่งคนมาช่วยดูแลและอบรมการใช้งาน การซ่อมเครื่องหากเกิดปัญหาด้วย เด็กๆ เรียนรู้ได้เร็ว เขาไปเข้าค่ายกลับมาก็เอากลับมาสอนน้องๆ ที่ไม่ได้ไปด้วย”

(ศรีนวล วงศ์ตระกูล. สัมภาษณ์, 21 กรกฎาคม 2548)

เมื่อกลับมาที่ชุมชน การมีศูนย์คอมพิวเตอร์ภายในชุมชนก็เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้ง่ายและบ่อยครั้ง เด็กและเยาวชนที่ได้เข้าค่ายคอมพิวเตอร์สามารถนำความรู้ที่ได้มาปฏิบัติจริงบ่อยครั้งจนเกิดความชำนาญและสามารถต่อยอดความรู้ในด้านอื่นๆ ต่อไปได้ เช่น การจัดทำเว็บไซต์ของชุมชน เป็นต้น

“มูลนิธิไทยคมกับมูลนิธิศึกษาพัฒนา เข้าไปช่วยสร้างศูนย์คอมพิวเตอร์ชุมชนบ้านสามขา เอาความคิดตรงนี้มาสร้างการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยี ชุมชนเรียนรู้การใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต แล้วมีซอฟต์แวร์การเรียนการสอน เด็กๆ มาเรียนหนังสือบนคอมพิวเตอร์ เป็นห้องสมุดดิจิทัล เรียนตามอรรถาธิบายแล้วเพิ่มความรู้ไปเรื่อยๆ ตามสิ่งที่เยาวชนอยากจะเรียนรู้ หลังจากนั้น เมื่อเด็กได้เรียนรู้โลกไอทีแล้ว เด็กก็พาเอาผู้ใหญ่มาเรียนด้วย เด็กจึงเรียนรู้ไปกับผู้ใหญ่ และผู้ใหญ่ก็ได้เรียนรู้กับเด็ก”

(Improving the Use of Agricultural Knowledge Base for Thai Farmers through Internet, 2547: 16)

นอกจากนี้การนำความช่วยเหลือด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารและความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนของกลุ่มพันธมิตรนั้น เป็นการจุดประกายให้ชุมชนบ้านสามขาสร้างสรรค์กิจกรรมมากมายขึ้นด้วยตนเองโดยมีกลุ่มพันธมิตรให้คำปรึกษาแนะนำ กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้กลายเป็นสนามให้ชุมชนได้ฝึกฝนและพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

“อนาคตของหมู่บ้านอยู่ที่เด็กและเยาวชนในวันนี้ การเชื่อมโยงความรู้ด้านเทคโนโลยี ไปสู่ชุมชนนั้นอยู่ที่เด็กเยาวชนนั่นเอง ไม่ว่าจะเป็นการค้นคว้าข้อมูล ข่าวสาร นำเสนอ ผ่านหอกระจายข่าว นำไปติดไว้ที่คนเดินผ่านไปมา หรือนำไปเล่าให้คนที่ต้องการรับทราบ โดยตรง”

(C-Village, อัดสำเนา)

3) คัดกรองความรู้ด้วยปัญญา

“ในปัจจุบัน ผู้ที่ดำเนินชีวิตอยู่อย่างมีสติ จะได้เปรียบคนอื่น ๆ ทั้งในการทำงานและการ ดำรงชีวิต นี่เป็นสาเหตุหนึ่งที่เด็ก ๆ บ้านสามขาเริ่มเรียนรู้เรื่องการวิปัสสนาเพื่อนำมาปรับ ใช้กับชีวิตของตนเองให้เกิดประโยชน์มากที่สุด”

(nufern. แหล่งที่มา: <http://job.haii.or.th/baansamkha>, 14 เมษายน 2549)

ในขณะที่ชุมชนบ้านสามขามีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาใช้เป็น ตัวกลางที่เชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับสังคมโลกภายนอกนั้น ความไร้พรมแดนของอินเทอร์เน็ตทำให้ ชุมชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่มีมากมายทั่วโลกได้อย่างรวดเร็วและง่ายดาย ข้อมูลข่าวสาร ต่าง ๆ มีทั้งที่ให้ประโยชน์และโทษ หากผู้ใช้สามารถแยกแยะและเลือกใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี สารสนเทศและการสื่อสารได้ ก็จะทำให้เกิดประโยชน์มากมาย แต่หากผู้ใช้ไม่สามารถแยกแยะได้ หรือ หลงไปกับสิ่งบันเทิงจากอินเทอร์เน็ต ก็จะทำให้เกิดโทษมากมายเช่นกัน เช่น หากเด็กและเยาวชน ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการค้นหาข้อมูลประกอบการเรียน หรือเพื่อช่วยเหลือ ผู้ปกครองในการประกอบอาชีพ เด็กและเยาวชนก็จะได้รับความรู้ในสิ่งที่ตนเองต้องการ หรือ ช่วยเหลือผู้ปกครองและชุมชนได้ แต่หากเด็กและเยาวชนใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อความบันเทิงมากเกินไป เช่น การเล่นเกมมากเกินไป นอกจากจะเป็นการเสียเวลาโดยไม่เกิด ประโยชน์แล้ว ปัญหาสุขภาพก็จะตามมาด้วย การใช้สายตาเพ่งอยู่จุดเดียวตลอดเวลาสามารถทำ ให้สายตาสั้นได้ การเล่นเกมกีฬาเพื่อสร้างเสริมร่างกายและพัฒนาการของเด็กก็จะน้อยลง เป็นต้น

“อินเทอร์เน็ตมีประโยชน์ เราก็มองว่าลูกเรามีความรู้รอบตัวเยอะมาก แต่บางทีก็ห่วง เพราะในอินเทอร์เน็ตมันมีสิ่งไม่ดีเยอะ กลัวว่าจะหลงไปกับมันมากเกินไป อย่างเล่นเกมนี้ก็ให้เล่น แต่ถ้าเล่นมากเกินไปก็ต้องดู เพราะนั่นคือนิสัยที่ไม่ดีแล้ว ถ้าปล่อยไว้นานเข้าจะแก้ลำบาก”

(ชัชวาลย์ อุทธิยะ. สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2547)

ดังนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนผู้เป็นกำลังสำคัญของชุมชนจะต้องมีสติและความพอเพียง ไม่ให้หลงไปกับสิ่งยั่วยุต่างๆ ได้ง่าย ชุมชนบ้านสามขาจึงได้มีการจัดกิจกรรมวิปัสสนาขึ้น เพื่อเป็นการฝึกสติ เจริญปัญญา และลดอัตตาหลง ซึ่งได้ผลเป็นที่น่าพอใจ กิจกรรมวิปัสสนายังส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติรู้จักคิดดี ปฏิบัติดี นับว่าเป็นการสร้างพื้นฐานให้ชุมชน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนมีความรู้คู่คุณธรรมอย่างแท้จริง ซึ่งกิจกรรมนี้เป็นที่ชื่นชมของท่านนายกรัฐมนตรี ทักษิณ ชินวัตรเป็นอย่างมาก ในการเดินทางมาเยี่ยมชุมชนเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2546 นายกรัฐมนตรีได้ให้แง่คิดไว้ว่า

“ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเหมือนกับ Information, knowledge แล้วก็ Wisdom คือเมื่อเรามีข้อมูล มีความรู้ รู้ว่าอะไรผิด อะไรถูก ก็จะเกิดความพอดี ข้อมูลก็จะบอกเรา จากข้อมูลก็พัฒนาขึ้นเป็นความรู้ จากความรู้ก็เป็นปัญญา การพัฒนาในโลกยุคใหม่ก็เป็นเช่นนี้ มีหนังสือใหม่เล่มหนึ่งชื่อ The Power of Mind at Work เปรียบกับเรื่องของสมาธิดูคล้ายกัน นั่นคือปัญญา (Wisdom) มาได้จาก Data ขึ้นไปเป็น Information ไปเป็น Knowledge ขึ้นไปถึง Wisdom นี่ก็คือศีล สมาธิ ปัญญา”

(บ้านสามขา: ชุมชนแห่งการเรียนรู้, 2548:42)

4) ฝึกฝนกันอย่างต่อเนื่อง

ชุมชนบ้านสามขามีการจัดการองค์ความรู้ที่มีอย่างเป็นระบบทำให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นตลอดเวลา สิ่งที่เห็นได้ชัดว่าชุมชนบ้านสามขาเกิดการเรียนรู้ตลอดเวลาก็คือกิจกรรม กิจกรรมของชุมชนเกิดขึ้นมากมายและเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ อย่างไม่หยุดนิ่ง ซึ่งนอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อแก้ปัญหาของชุมชนแล้ว ยังเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนต่อไปอีกด้วย เพราะกิจกรรมจะเป็นเสมือนแบบฝึกหัดที่ชุมชนต้องมีการปฏิบัติและแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่อง เป็นการฝึกกระบวนการคิด การจัดระบบข้อมูลของชุมชนเป็นระบบมากขึ้น เมื่อทำบ่อยครั้งก็จะกลายเป็นความชำนาญและเป็นนิสัย

นอกจากนี้กิจกรรมต่างๆ ของชุมชนบ้านสามขาเกิดขึ้น และดำเนินไปจนเห็นผลที่น่าพอใจ เช่นในปัจจุบันนี้ เกิดขึ้นจากผู้นำชุมชนที่มีความเข้มแข็งและเสียสละ ไม่ย่อท้อต่อปัญหาที่เกิดขึ้น และมีใช้สติปัญญาให้การคิดแก้ไขปัญหา อีกทั้งพลังเล็กๆ มากมายของชุมชนที่รวมกันเป็นหนึ่งเดียวเพื่อชุมชน ความสามัคคีของชุมชนบ้านสามขาช่วยทำให้กิจกรรมที่หนักและเหนื่อยเบาลง โดยเฉพาะพลังของเด็กและเยาวชนที่ไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยและพร้อมเสมอที่จะเรียนรู้ และทำกิจกรรมต่างๆ ต่อไป เด็กและเยาวชนมีความอยากรู้เป็นพื้นฐานอยู่แล้ว ดังนั้นการทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนจะเป็นฝึกฝนให้พวกเขาเกิดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบมากขึ้นและไม่มีที่สิ้นสุด

“ครูवलงานเยอะมาก เห็นแก่ทำโน่นทำนี่เยอะมาก พลังแก่เหลือล้น บ้านสามขาเป็น อย่างวันนี้ได้ก็มาจากครูวณนี่แหละ บางทีเราก็ไม่เข้าใจว่าทำไมครูต้องทำอะไรเยอะ อย่างนั้น แต่ก็พอเห็นว่ามันเป็นประโยชน์ บ้านเราดีขึ้น ปัญหาที่เคยมีมันค่อยๆ ลดลง เรา ก็อยากให้แก่พักบ้าง ตัวก็ผอมนิดเดียว ไม่รู้เอาแรงมาจากไหน”

(เดือนฉาย วรรณสุวงศ์. สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2546)

5) คลังข้อมูลชุมชน

ความรู้และประสบการณ์ของชุมชนบ้านสามขาทั้งของเก่าและจากการเรียนรู้ใหม่นั้น ชุมชนได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูล สำหรับข้อมูลในอดีตนั้นชุมชนได้มีการสัมภาษณ์และจดบันทึก จากผู้สูงอายุของชุมชน สำหรับข้อมูลการเรียนรู้ใหม่ๆ ของชุมชนได้มีการจดบันทึกและจัดทำเป็น เว็บไซต์ของชุมชน เพื่อเป็นคลังข้อมูลของชุมชนให้คนในชุมชนบ้านสามขาเองได้เรียนรู้และให้ ชุมชนอื่นๆ ได้ใช้ประโยชน์จากประสบการณ์ของชุมชนบ้านสามขาด้วย

“เว็บไซต์บ้านเรามีแล้ว เด็กๆ ช่วยกันทำ ก็มีข้อมูลของชุมชน รูปภาพ กิจกรรมต่างๆ ที่ ชุมชนทำ คนทำก็คือเด็กๆ นี่แหละ ตั้งตัวเป็นเยาวชนดอทคอม ก็ช่วยกันดูแล”

(พรนับพัน วงศ์ตระกูล. สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2546)

การจัดข้อมูลของชุมชนอย่างเป็นระบบและสามารถเผยแพร่ให้ชุมชนอื่นๆ ได้ใช้ประโยชน์ ร่วมกันได้นั้นสามารถสร้างเครือข่ายสังคมแห่งการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้

3. เครือข่ายสารสนเทศชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น

การพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนจะเกิดขึ้นได้นั้นต้องได้รับความร่วมมือทั้งจากภาครัฐ เอกชน และประชาชน โดยเฉพาะประชาชนนั้นสำคัญมาก เนื่องจากประชาชนหรือภาคชุมชนนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรู้ความต้องการของตนเองเพื่อภาครัฐหรือพันธมิตรที่จะเข้ามาให้ความช่วยเหลือนั้นเข้ามาให้ความช่วยเหลือได้ตรงความต้องการ และประชาชนต้องพร้อมที่จะเปิดใจ ยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นด้วย

จากที่กล่าวไปแล้วในข้อ 1 นโยบายรัฐสู่ชุมชนว่า เป็นการยากที่ภาครัฐจะลงทุนด้าน เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารพร้อมกับความรู้ให้กับชุมชนทั้ง 67, 941 หมู่บ้านได้อย่างมีคุณภาพ หรืออาจจะต้องใช้เวลาอีกหลายปีกว่าจะเกิดสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ขึ้นได้ และประสบการณ์ของชุมชนบ้านสามขา ผู้วิจัยจึงได้เสนอแนะแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน ดังนี้

1) ครูพี่เลี้ยง

ชุมชนนำร่องอย่างชุมชนบ้านสามขานั้น เป็นชุมชนเข้มแข็งที่สามารถช่วยเหลือตนเองและเกิดการเรียนรู้กันไประบบ โดยสามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้ ดังนั้น ชุมชนบ้านสามขาจึงสามารถเป็นครูพี่เลี้ยงให้กับชุมชนข้างเคียงอื่นๆ ได้ โดยการถ่ายทอดความรู้และทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เพื่อให้ชุมชนข้างเคียงพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองได้ในระดับหนึ่งก่อนที่จะได้รับการพัฒนาจากทางภาครัฐ การลงทุนด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร อาจใช้เวลาการลงทุนระยะสั้น แต่จากประสบการณ์ของชุมชนบ้านสามขาทำให้ทราบว่า การพัฒนาการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อชุมชนได้รับการถ่ายทอดความรู้ไปพร้อมกับการพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยี ดังนั้น จึงควรที่จะนำทั้งสองอย่างคือเทคโนโลยีและความรู้ลงไปพร้อมกัน หรือควรที่จะพัฒนาความรู้ให้กับชุมชนก่อนเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนพร้อมรับมือกับสังคมโลก ไร้พรมแดนที่จะเข้ามา และสามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารให้เกิดประโยชน์สูงสุด มากกว่าการจะนำเทคโนโลยีสารสนเทศไปทิ้งไว้ที่ชุมชนที่ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งในปัจจุบันชุมชนบ้านสามขาได้มีการจัดการทรัพยากรน้ำและได้มีการสร้างเครือข่ายลุ่มแม่น้ำจางขึ้น เนื่องจากแม่น้ำจางเป็นแม่น้ำสายหลักที่หล่อเลี้ยงชุมชนในบริเวณนั้นทั้งหมดและปัจจุบันกำลังประสบปัญหาความแห้งแล้งและการใช้ประโยชน์โดยไม่ดูแล ชุมชนบ้านสามขาจึงสร้างเครือข่ายขึ้นเพื่อให้ชุมชนข้างเคียงได้รับทราบถึงปัญหา ความจำเป็นในการแก้ปัญหาและ

ร่วมกันหาวิธีการแก้ปัญหา โดยทางชุมชนบ้านสามขาได้มีการถ่ายทอดความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เช่น การใช้เครื่องมือ GPS และการอ่านแผนที่ GIS ให้กับชุมชนอื่นๆ ด้วย

“เมื่อวันเสาร์ที่ 6 สิงหาคม 48 มีการอบรมการใช้ GIS ให้กับเยาวชนจำนวน 56 คนจาก 5 หมู่บ้าน ยังมีวิทยากรรับเชิญมาให้ความรู้ในเรื่องของการอนุรักษ์น้ำ ป่า ทำให้ได้รับความรู้ในเรื่องการดูแลป่าและน้ำเป็นอย่างดี เพลิดเพลินไปตามๆกัน”

(ศรีนวล วงศ์ตระกูล. สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2549)

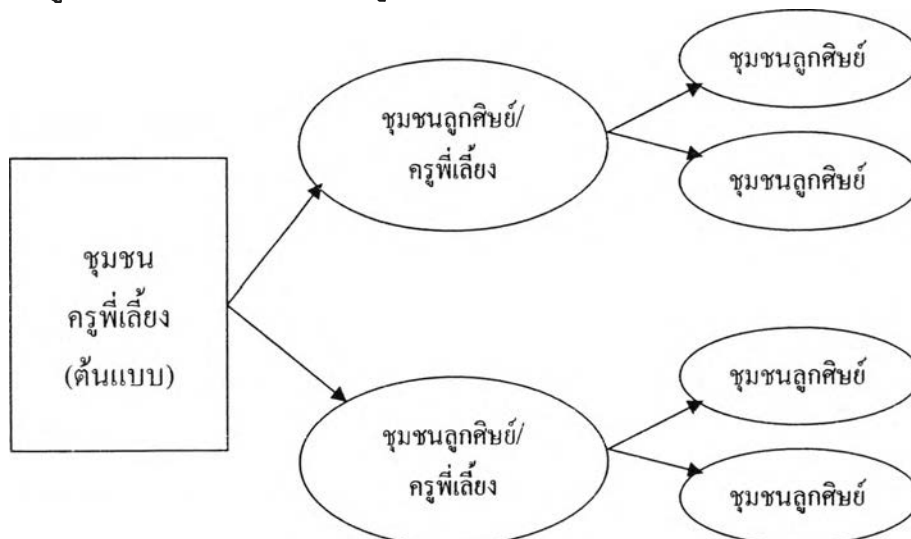
นอกจากนี้ เมื่อชุมชนข้างเคียงมีความคุ้นเคยกับเครื่องมือต่างๆ มากขึ้น ความอยากรู้จะเพิ่มขึ้นด้วย ทำให้ชุมชนมีการเรียนรู้มากขึ้นและสามารถเข้ามาใช้บริการศูนย์คอมพิวเตอร์ชุมชนบ้านสามขาในการหาข้อมูลข่าวสารได้ โดยมีเด็กและเยาวชนของชุมชนบ้านสามขานั้นเป็นผู้ให้คำแนะนำด้วย

“ศูนย์คอมฯ ของบ้านสามขา ชุมชนข้างๆ ก็มาใช้ตอนเย็นๆ เราเปิดบริการทั้งวัน ใครว่างตอนไหนก็มาใช้ได้ มีกฎการใช้นิดหน่อย”

(ศรีนวล วงศ์ตระกูล. สัมภาษณ์, 21 กรกฎาคม 2548)

เมื่อชุมชนข้างเคียงหรือชุมชนลูกศิษย์สามารถพึ่งพาตนเองและพัฒนากิจกรรมต่างๆ ของชุมชนได้อย่างเข้มแข็งแล้ว ชุมชนลูกศิษย์จะกลายเป็นครูที่เลี้ยงให้กับชุมชนข้างเคียงอื่นๆ ขยายผลต่อไปเรื่อยๆ

แผนภูมิ 1 แสดงแนวความคิดครูที่เลี้ยง

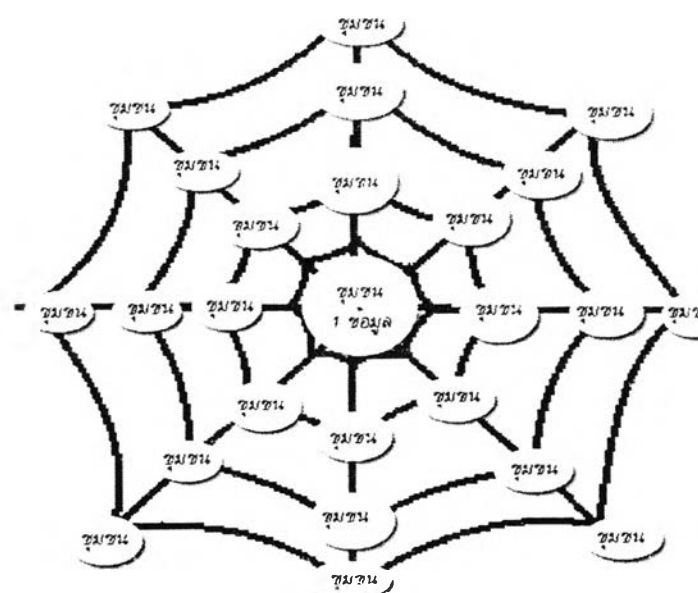

2) สร้างคลังข้อมูลของชุมชน

เนื้อหาข้อมูล ข่าวสารที่จำเป็นต่อชุมชนนั้นยังมีไม่มากพอ อีกทั้งส่วนใหญ่เป็นภาษาต่างประเทศจึงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาการเรียนรู้และใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ชุมชนจึงควรสร้างระบบฐานข้อมูลชุมชนขึ้น เพื่อเป็นคลังข้อมูลให้กับตัวชุมชนเองและชุมชนอื่นๆ ได้ศึกษาและเรียนรู้จากภูมิปัญญาและประสบการณ์ ซึ่งหากทุกชุมชนมีการสร้างคลังข้อมูลของชุมชน เริ่มตั้งแต่ชุมชนนำร่องที่เป็นครูพี่เลี้ยง และชุมชนลูกศิษย์ไปเรื่อยๆ คลังข้อมูลของชุมชนก็จะเพิ่มขึ้นตาม อีกทั้งข้อมูลต่างๆ เหล่านี้ยังเป็นข้อมูลที่ใช้ได้ผลจริงและเหมาะสมกับสภาพชุมชนและสังคมไทยอีกด้วย

3) เครือข่ายชุมชน

สิ่งสำคัญที่จะสร้างให้เกิดเป็นสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ได้นั้นคือ การสร้างเครือข่ายชุมชน การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพจะทำให้ข้อมูลข่าวสารและความรู้ต่างๆ สามารถกระจายไปได้อย่างรวดเร็ว ทุกที่ ทุกเวลา และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารก็เป็นเครื่องมือสำคัญที่จะตอบสนองความต้องการนี้ได้ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารจะเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงชุมชนต่างๆ เข้าด้วยกันและสามารถแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ของชุมชนได้ ไม่เฉพาะแค่เพียงชุมชนใกล้เคียงเท่านั้น แต่เครือข่ายสามารถขยายไปได้กว้างถึงระดับจังหวัด ระดับภาคและระดับประเทศ ทำให้ชุมชนได้รับความรู้ที่กว้างและหลากหลายมากขึ้น

ภาพที่ 14 แสดงเครือข่ายชุมชน